

УДК 378.147

Орловська О. В.*

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ США

У статті розглянуто основні форми організації навчально-виховного процесу та технології підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи США.

Ключові слова: форми організації навчання, технології підготовки майбутнього вчителя, виховання толерантності.

Для розв'язання завдань побудови толерантного суспільства неодмінно потрібне осмислення та практичне втілення в систему освіти напряму підготовки фахівців, які були б спроможні допомагати підростаючим поколінням у процесі їх соціального становлення в умовах полікультурного середовища. Тому актуальним завданням для освіти України є підготовка висококваліфікованих вчителів, які, виходячи з рівня сучасної світової науки та вітчизняних традицій виховання, зможуть виховати особистість із сформованою життєвою компетентністю, складовими якої є культурна самоідентифікація та самореалізація; яка вміє творчо мислити, вільно орієнтуватись у реаліях сучасного життя; володіє такими якостями, як патріотизм, національна гідність, толерантність, милосердя тощо.

У цьому контексті вивчення раціональних ідей досвіду США з підготовки вчителя до виховання толерантності в учнів у полікультурному середовищі викликає значний інтерес і може стати цінним джерелом для осмислення їх творчого використання у вітчизняній освітній теорії та практиці.

В останні роки в Україні активізувалися пошуки вітчизняних учених у галузі зарубіжної теорії та практики професійної підготовки вчителів. Сферою цих досліджень охоплені провідні напрями сучасної реформи вищої педагогічної освіти в Англії (А. Парінов), проблема педагогічної майстерності вчителя в теорії та практиці педагогічної освіти США (Р. Роман) і в системі педагогічної освіти Англії та Уельсу (Н. Авшенюк, Ю. Кіщенко), професійно-педагогічна підготовка вчителів у Великій Британії (В. Базуріна, Н. Яцишин), у Японії (О. Озерська), Норвегії (В. Семилетко) тощо. Слід відмітити також ґрунтовні методологічні розробки Н. Бідюк, О. Огієнко, Л. Пуховської, А. Сбруєвої.

Мета статті – розглянути форми організації навчання та інтерактивні технології підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи США.

Ефективність підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи США багато в чому залежить від вибору форм організації навчання та інтерактивних технологій навчання.

В американській педагогіці не існує категорії «форма організації навчання». Для визначення цієї категорії в американській дидактиці використовують такі терміни: «технології навчання» (techniques), «вивчення» (study). Слід зауважити, що всі вищезначені терміни використовуються американськими педагогами для характеристики загальних форм організації навчання. Конкретні форми організації навчання більшість американських учених визначають як методи навчання. Оскільки зміст «загальних» і «конкретних» форм організації навчання американськими педагогами остаточно не визначений, тлумачення та використання термінів «методи навчання», «технології навчання» залишаються неоднозначними [1, с. 5].

* © Орловська О. В., 2012

Підготовка майбутнього вчителя старшої школи США до виховання толерантності в учнів припускає різні форми організації навчальних занять: нетрадиційні лекції, семінари, коопероване навчання, дослідження, практичну підготовку, науково-дослідну роботу студентів тощо.

Основні форми нетрадиційних (активних) лекцій: лекція удвох, лекція-обговорення, лекція-ситуація.

Лекція удвох – різновид активної лекції, яка читається двома викладачами з однієї і тієї ж теми у вигляді міні-гри з розігруванням ролей (теоретик-практик, представник більшості-представник меншості тощо). Викладачі взаємодіють на проблемно-організованому матеріалі як між собою, так і з аудиторією. У діалозі викладачів і аудиторії здійснюється постановка проблеми та аналіз проблемної ситуації; висунення гіпотез, їх спростування або доказ; вирішення протиріч та пошук рішень. Така лекція містить у собі конфліктність, яка виявляється у формі подачі матеріалу, що базується на зіткненні протилежних поглядів, поєднанні теорії та практики. Висока активність викладачів викликає відповідну розумову та поведінкову реакцію студентів. Майбутні вчителі отримують наочне уявлення про способи ведення діалогу, а також можливість брати у ньому безпосередню участь. Все це сприяє формуванню пізнавальної мотивації та активної життєвої позиції кожного студента; навчає поважати різні погляди; підвищує культуру ведення дискусій, виробляє альтернативність мислення [6, с. 110-112].

Лекція-обговорення. Відомі американські учені Д. Джонсон та Р. Джонсон поділяють таку лекцію на три етапи: початкове сфокусоване обговорення, обговорення-звернення до партнера, кінцеве сфокусоване обговорення. Вони пропонують проводити лекцію за допомогою серії запитань, які обговорюються в парах. *Початкове сфокусоване обговорення* спрямоване на визначення відомої інформації з теми. *Обговорення-звернення до партнера* відбувається через кожних 10-15 хвилин. Завдання для обговорення в парах пропонуються після кожного періоду. Метою такого обговорення є забезпечення активних роздумів майбутніх учителів за поданими завданнями. Цей етап складається з 4 компонентів: формулювання відповіді на запитання, обговорення відповіді з партнером, уважне прослуховування відповіді партнера, формулювання нової відповіді. *Кінцеве сфокусоване обговорення* спрямоване на узагальнення вивченого матеріалу та підготовку до виконання студентами самостійної роботи [6, с. 46-52].

Лекція-ситуація – різновид активної лекції, яка допомагає розвинути у майбутніх учителів уміння переносити отримані знання на вирішення нових для них ситуацій, нових проблем. Лекційний зміст лекції-ситуації будується за принципом: теоретичні проблеми (інформація викладача); приклад у вигляді ситуації (наводить викладач); вирішення ситуації (пропонують студенти).

Лекція-ситуація розвиває пошукову діяльність майбутніх учителів і базується на принципі проблемності, тобто, це – своєрідна творчість, яка передбачає не засвоєння готових знань, а пошук студентами власних рішень у певних ситуаціях [4].

Таким чином, нетрадиційні лекції мають певні переваги порівняно з традиційними, а саме: активність студентів, швидкий зворотній зв'язок, синтез отриманої інформації, спільну діяльність студентів та викладачів. Нетрадиційні лекції дають можливість студентам обговорити отриману інформацію; привити студентам елементи творчості і одночасно раціонального мислення; наблизити майбутніх учителів до професійної діяльності, що включає вміння спілкуватися і виконувати професійні завдання та знаходити вихід із ситуацій різної складності.

В американській практиці підготовки майбутніх учителів старшої школи до виховання толерантності в учнів **семінар**, як форма організації навчання, сприяє формуванню поглядів та переконань студентів на основі інформаційної бази, отриманої ними на лекціях або в процесі самостійної роботи. Основними проблемами проведення семінарів з питань формування та виховання толерантності є необхідність мотивації студентів на висловлю-

вання своєї думки, своїх поглядів на питання, що обговорюються, а також необхідність формування культури виступів, діалогів, ділової співпраці в умовах толерантної взаємодії на заняттях.

Семинар генерації ідей – один із видів евристичних (творчих, непрограмованих, які ведуть до нових шляхів) семінарів, на якому генерація ідей здійснюється в парах (генератор і організатор). Генератор подає весь матеріал з означеної проблеми; організатор ставить запитання з теми генераторові, фіксує основні відповіді та отримані в ході обговорення теми результати. Потім викладач спілкується з парою за таким алгоритмом: блок-схема за матеріалом, знання термінології, обговорення спірних питань. Далі пари відбирають інформацію, з якою потім виступають перед іншими студентами.

Рефлексивний семінар – один із видів евристичних семінарів, на якому обговорюються результати попередніх занять, аналізуються способи освітньої діяльності студентів і особливості отриманої інформації. Рефлексивний семінар проводиться після ряду занять, на яких частково розглядалися проблеми виховання толерантності. Студенти об'єднуються в мікрогрупи і коротко висловлюють свою думку з визначених питань. Серед студентів обирається координатор семінару, який разом з лідерами груп фіксує узагальнені результати рефлексії студентів і викладачів. Потім всі разом обговорюють провідні проблеми, які виокремилися в процесі індивідуальних та групових виступів [3, с. 146-154].

Досить популярною формою організації навчання майбутніх учителів старшої школи у США є *коопероване навчання*. Воно передбачає роботу у невеликих групах, і його сутністю є «спільна робота заради досягнення спільної мети» [2, р. 6]. Багато американських викладачів визначають коопероване навчання як одну з провідних форм організації навчальної роботи в аудиторії. Розглянемо декілька прикладів проведення занять кооперованого навчання, які сприяють успішній підготовці майбутніх учителів до виховання толерантності в учнів старшої школи США.

«Етнічне походження» – вид кооперованого заняття, що має на меті допомогти майбутнім учителям краще зрозуміти людей з різним етнічним та культурним походженням. Для створення довірливої та відкритої атмосфери у класі столи ставляться у вигляді кола. Кожний студент повинен відрекомендувати себе, яскраво змалювавши будь-яку ситуацію зі свого життя, коли йому (їй) довелося бути у ролі кількісної меншості. Першим представляє себе викладач, показуючи таким чином приклад. Описуючи ситуацію, у якій кожний почував себе відмінним від інших, майбутні вчителі зможуть задуматися над тим, чим відрізняється їхнє походження від інших, а в чому воно подібне з одногрупниками. Студенти, намагаючись охарактеризувати клас з погляду різноманітності, побачать його як єдине ціле. Таким чином, роздумуючи над власним досвідом і досвідом своїх одногрупників, майбутні вчителі навчаться краще розуміти представників груп, які є меншинами у суспільстві [7, с. 361-362].

«Ярлик» – заняття, на якому студентам пропонують записати перших три слова, що спадають на думку, коли викладач називає ярлики, якими позначають певні групи суспільства, наприклад: феміністи, афроамериканці, білошкірі люди, товстуни, індіанці тощо. Потім студенти переглядають свої списки та виділяють ті характеристики, які, на їхню думку, вказують на негативні стереотипи. Таким чином, майбутні вчителі зможуть простежити, що породжує їхню упередженість, обговорити це і подолати свої стереотипи стосовно інших.

У межах програми з підготовки майбутніх учителів старшої школи до виховання толерантності в учнів студенти беруть участь у проведенні *досліджень*, що мають на меті подолання упередженості серед учнів старшої школи в диверситивному класі.

«Етнографічні дослідження» (*ethnographical inquiry*) є ціннісною практикою у підготовці майбутніх учителів старшої школи до виховання толерантності в учнів. Дослідження проводиться у громадах, із яких походять учні і допомагають краще зрозуміти реалії життя учнів з меншин. Ця форма діяльності має довготривалий ефект, сприяє кращому розумінню

кожного учня, перенесенню цього досвіду на практику роботи у школі. Американський педагог А. Віллегас пропонує 7 способів проведення етнографічних досліджень: домашні візити; спілкування з представниками громади; розмова з батьками та вчителями, які працюють з цими учнями; спостереження за учнями у школі та за її межами для виділення зразків поведінки, пов'язаних із приналежністю до певної культури; проведення інтерв'ю з учнями з меншин; відвідування окремих подій (свят) у громаді; спілкування з однокласниками іноземного походження [8, с. 580].

Найбільш продуктивними технологіями, які дозволяють ефективніше реалізувати інтерактивне навчання майбутніх учителів старшої школи з підготовки до виховання толерантності в учнів є такі: мозкова атака, кейс-навчання, «педагогічна антропологія», портфоліо, проектна технологія. Ці технології об'єднують особистісно орієнтовану спрямованість організації навчального процесу. Розглянемо детальніше вказані технології.

Технологія «**Педагогічна антропологія**». Ця технологія останнім часом набула особливої популярності у підготовці майбутніх учителів до роботи в диверсифікованому класі. Інша її назва, яку використовує більшість американських педагогів, – метод автобіографічного дослідження. Він передбачає вивчення студентами власних біографій та біографій інших людей; дослідження питань етнічної ідентичності, мови і навчання. Автобіографічне вивчення, за К. Зейхнером, є важливим для майбутнього вчителя, оскільки «усвідомлення ідентичності будь-якої людини є необхідною передумовою до міжкультурного розуміння» [9, с. 165].

Описуючи свою біографію, студенти дають відповіді на такі запитання:

- Які вірування та цінності у вашій сім'ї залишаються незмінними від покоління до покоління?
- Якби ваші предки були бідними, коли вони оселились у Сполучених Штатах, змогли б вони покращити свій соціально-економічний статус? Чому і яким чином це могло відбутись?
- Як ставляться до твоєї сім'ї у Сполучених Штатах? Члени твоєї сім'ї коли-небудь зазнавали дискримінації? Якщо так, як вони на це реагували?
- Як ваша сім'я пристосувалась до навколишнього середовища? Чи відчуваєте ви прояви дискримінації зараз?

Технологія «**проектів**» – це комплекс завдань, які спонукають студентів зібрати матеріал, інтегрувати велику кількість інформації і представити певний проект вирішення якоїсь проблеми [3, с. 54]. Для підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності в учнів старшої школи проблема, яку потрібно вирішити, пов'язана з диверсифікованістю учнівської групи. Інколи вирішення проблеми потребує зустрічі з представниками меншин. Ця технологія навчає майбутніх учителів знаходити і вирішувати проблеми, використовувати знання з різних предметів, прогнозувати результати і можливі наслідки різних варіантів рішення, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Технологія «**Портфоліо**». Ця технологія широко використовується у підготовці майбутніх учителів старшої школи до виховання толерантності в учнів. Створення портфоліо допомагає майбутньому вчителю критично оцінити власну професійну підготовку до роботи у диверсифікованому класі, визначити її переваги та зробити висновки щодо коригування недоліків. У портфоліо студент збирає факти, які ілюструють його професійні та особистісні якості, аспекти практичної діяльності у диверсифікованому учнівському середовищі, професійний розвиток та удосконалення навчальних досягнень диверсифікованих учнів [5].

Технологія «**Мозкова атака**» – інтерактивна технологія, яка стимулює мозкову активність студентів, їх творчий та інноваційний потенціал для виявлення нових ідей і рішень. Ведучий «мозкової атаки» оголошує певну проблему і просить учасників відразу висловити свої думки з приводу її рішення, не лякаючись самих найнеймовірніших пропозицій. Ведучий записує (на дошці чи на папері) всі висловлювання, не допускаючи при цьому жодного обговорення їх переваг і недоліків, тобто критики до тих пір, поки не перестануть надходити нові

ідеї. Це пов'язано з тим, що у процесі генерації ідей вони можуть отримати неконструктивну критику і консервативні висловлювання. З огляду на цей факт технологія «мозкової атаки» підпорядковується певним правилам:

1. На етапі генерації ідей абсолютно заборонена критика (навіть іронія) у будь-якій формі.
2. Заохочуються оригінальні, навіть фантастичні ідеї.
3. Всі ідеї фіксуються у записах, на відео- чи аудіоплівці.
4. За бажанням використовується персональне авторство.
5. Всі учасники абсолютно незалежні.
6. Група аналітиків проводить аналіз, синтез, критику, оцінку і відбір найбільш ефективних ідей [7, с. 360-362].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що підвищення якості підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи США здійснюється шляхом оновлення традиційних форм організації навчання (нетрадиційні лекції, дослідження, коопероване навчання) на основі індивідуалізації та диференціації навчання, широкого застосування нетрадиційних методів та прийомів. Найбільш ефективними у навчально-виховному процесі з учнями старшої школи в напрямі формування толерантного мислення та виховання толерантної поведінки є інтерактивні форми, що вимагають від учнів активності, дозволяють їм спілкуватися під час навчально-виховного процесу, проявляти свою індивідуальність. Використання інтерактивних педагогічних технологій (мозкова атака, кейс-навчання, «педагогічна антропологія», портфоліо) дозволяє підвищити рівень засвоєння знань і умінь студентів; формує професійно-значущі якості і уміння; навчає вирішувати проблеми, приймати продумані рішення; сприяє саморозвитку і самовдосконаленню особистості майбутнього вчителя.

Список використаних джерел

1. Тагунова И. А. Критический анализ форм организации и методов активного обучения в университетах США : автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08. «Теория и методика профессионального образования» / И. А. Тагунова. – К., 1986. – 24 с.
2. Johnson J. Introduction to the Foundations of American Education / J. Johnson, V. Collins, J. Johansen. – Boston, 1988. – 514 p.
3. Keneth D. Classroom Teaching Skills : a primer / D. Keneth. – Random House Inc., 1989. – 230 p.
4. Phillion J. Using life-based literary narratives in multicultural teacher education / J. Phillion, M. Feng // Multicultural perspectives. – 2004. – V. 6 (3). – P. 3-9.
5. Pleasants H. M. Reflecting, reconceptualizing and revising : The evolution of a portfolio assignment in a multicultural teacher education course / H. Pleasants, C. Johnson, S. Trent // Remedial and special education. – 1998. – V.19. – P. 46-58.
6. Richards J. Approaches and Methods in Language Teaching / J. Richards, T. Rodgers. – Cambridge University Press, 2001. – 220 p.
7. Singh B. Cognitive styles, cultural pluralism and effective teaching and learning / B. Singh // International Review of Education. – 1988. – Vol.34. – № 3. – P. 355-370.
8. Villegas A. M. Culturally responsive pedagogy for the 1990's and beyond / A. M. Villegas. – Washington : ERIC Clearinghouse on Teacher Education. – 1991. – P. 568-599.
9. Zeichner K. Research informed vision of good practice in multicultural teacher education : Design principles / K. Zeichner, C. Grant, G. Gay // Theory into practice. – 1998. – № 2 (37). – P. 163-171.

The article deals with the techniques of organizing the educational process and technology of future teacher training for tolerance education of the students in the U.S. high school.

Key words: *techniques of organizing educational process, technology of future teacher training, tolerance education.*